

MISTER FULBRAJT TRČI POČASNI KRUG

Prošlo je nešto više od četvrt veka od dana (9. novembar 1964.) kada je potpisan sporazum između vlada SFRJ i SAD o finansiranju programa razmene u oblasti prosvete. Sa naše strane program je potpisao tadašnji savezni sekretar za prosvetu i kulturu Janez Vipotnik, a sa američke tadašnji Berk Elbrik. U međuvremenu smo mi izgubili instituciju ministra za prosvetu i kulturu, ali program je na sreću ostao. U svakom slučaju, bilo je to zvanično inaugurisanje Fulbrajtovog programa u Jugoslaviji i formiranje tada prve i još uvek jedine Komisije u socijalističkim zemljama.

U to vreme Jugoslavija je inače bila 49. zemlja koja je sklopila Fulbrajtov sporazum. Danas je, međutim, ovaj program sa oko sto učesnika godišnje, sa više od 2.500 stipendista ukupno tokom protekla četvrt veka izrastao u treći po veličini među Fulbrajtovim programima (posle Indije i Savezne Republike Nemačke, u preko 120 zemalja sveta).

Najveći i najneposredniji doprinos Program je dao u oblasti naučnih istraživanja i projekata, kako u prirodnim i tehničkim, tako i u društvenim naukama. Naravno, s obzirom na stepen i potrebe razvoja, Jugoslaveni su najveći interes pokazivali za prvu, a Amerikanci za drugu grupu nauka i pitanja. No, rezultati su, rekli bismo, u biti bili određeni onim takozvanim specifično jugoslovenskim okolnostima kakve su, na primer suštinska odvojenost univerziteta i većine naučnoistraživačkih institucija od privrede i konkretnih društvenih i ekonomskih potreba zemlje.

Međutim, budući da ipak nije reč o programu reciprociteta, već zajedničkom programu na kojem će udruženim snagama ili paralelno raditi i istraživati obe strane, za narednu, 1991/92. školsku godinu odabrane su četiri oblasti za koje je obostrano procenjeno da su od interesa i sa stanovišta potreba razvoja Jugoslavije i SAD i sa stanovišta uspostavljanja trajnije i efikasnije komunikacije i saradnje. To su marketing i menadžment, biotehnologija i proizvodnja hrane, zaštita i unapređenje čovekove okoline i takozvane kompjuterske nauke. Stvari su dakle time i zvanično postavljene tako da nam samo mogu doneti korist.

Pošavši, dakle, od unilateralne pomoći zasnovane na principu da Amerika ima čemu da nauči svet, preko bilateralne razmene — uz priznavanje obrnutog principa: da i svet nju ima čemu da nauči, razvojna linija ovog programa dostigla je sada, po rečima dr **Momira Nikića**, izvršnog direktora Komisije, nivo partnerstva i zajedništva u njegovom promišljanju, realizaciji, ali i finansiranju (srazmerno mogućnostima, naravno. Inače, o ugledu, pa i popularnosti ovog programa koji se smatra najvažnijim kanalom za afirmaciju jugoslovenskih studija u SAD i američkih u Jugoslaviji, govori i jedinstvena činjenica da se u Jugoslaviji uvek javlja gotovo desetostruko veći broj kandidata od raspoloživih stipendija. Međutim, valja reći da i u Americi i najveći univerziteti učešće u njemu uzimaju kao svoju bitnu referencu.

U suštini, prestiž Programa, bar kad je o našoj zemlji reč, počiva u najvećoj meri na činjenici da je on eminentno jugoslovenski i da je presudno zasnovan na principu kvaliteta. Dakle, da naši čuveni republi-

calna primedba jugoslovenskom školstvu i prosvetnoj politici koja dozvoljava da se kao kandidati za stručnu, predavačku misiju na vodećim američkim univerzitetima što dakle, podrazumeva i prethodno stečena

Svakom svoja siva masa

FULBRAJTOV program koncipiran je tako, kaže dr Momir Nikić da, ne samo da ne podstiče, već treba i direktno da spreči „odliv mozgova”. Ta je komponenta ugrađena i u karakter programa i u način izbora kandidata. Kandidati, naime, u najvećem broju slučajeva moraju biti zaposleni i po pravilu angažovani na nekom projektu za čiju realizaciju njihov boravak u Americi može biti presudan. Isto tako, zaoštavanjem kriterijuma (a to je po najnovijim propisima prijavljen i odobren projekat za doktorsku disertaciju, dolazi se do toga da su to ljudi, ne samo sa stanovišta vlastite etabiliranosti u sredini u kojoj žive i rade, već i sa stanovišta godina starosti najmanje pedeset i odlasku. Ne verujem, zaključuje dr Nikić, da je više od dva odsto Fulbrajtovih stipendista iz Jugoslavije u proteklom periodu ostalo u Americi.

Optimističku procenu ove vrste ne bi trebalo, međutim, tek tako prihvatiti. Tim pre što se argumentacija za nju zasniva uglavnom na odustajanju od komplikovane procedure traženja saglasnosti od radne organizacije, republike, federalne države itd. Bilo kako bilo, makar i da ne premašuje pomenutih dva odsto ostanak naših fulbrajtovaca u zemlji u kojoj su dakle, „Fulbrajti” bili mogući i pre četvrt veka za nas je podjednako poguban. Jer, reč je o jednom prvenstveno akademskom programu u kojem učestvuju ili bar teorijski imaju pravo da učestvuju vrhunski stručnjaci koji mogu imati presudan uticaj, ne samo na zadovoljavanje potreba privrede i društva u celini — nego i na njihovo stvaranje i uobličavanje.

Osim toga, Fulbrajtovim programom predviđeno je da stipendisti po okončanju svog posla najmanje dve godine moraju provesti u zemlji porekla i firmi porekla. Posle, toga, naravno, procenjuju, biraju i odlučuju sami.

čko-pokrajinski ključevi mogu da otvore Fulbrajtovu kasu samo pod uslovom da prethodno zadovolje ovaj princip i to na strogo propisanom nivou i u zajednički formulisanim i hijerarhijski ustrojenim prioritetnim oblastima. U prilog tome govori i okolnost da je u pravnom pogledu Fulbrajtova komisija binacionalna i politički nezavisna institucija kojom upravlja odbor sa po četiri člana sa obe strane. Sedište Komisije je u Beogradu, a predsedavajućeg koji, kao i drugi članovi Komisije radi bez novčane naknade, biraju upravo ti članovi. U tom svojstvu on radi godinu dana, a naizmenično predsedava jedne godine Jugosloven, a druge Amerikanac.

Sve ovo navodimo kao otežavajuće okolnosti za delovanje principa republičko-pokrajinskog ključa, odnosno olakšavajuće za istinsku afirmaciju kriterijuma kvaliteta. Međutim, ono što ipak u najmanju ruku skreće pažnju strpljivom čitaocu jubilarne publikacije sa spiskom svih stipendista od 1964. do 1989. godine jeste to, da sam spisak govori više o karakteru i dubini jaza između pojedinih naših sredina, nego brojne deklaracije, rezolucije, programi i zaključci kojima smo se bavili tokom te dve i po decenije.

Naime, prema rečima dr Nikića i samo interesovanje za Program oduvek je bilo veće u razvijenijim sredinama. Shodno tome i neposredna korist koju su te sredine ostvarivale bila je veća, jer su one lakše kapitalizovale stečena znanja. — Isto tako, ističe dr Nikić, i činjenica da su kriterijumi stalno menjani i zaoštavani opet je išla u prilog produbljivanju postojećih razlika. S druge strane, znanje (odnosno neznanje) jezika kandidata iz nerazvijenih sredina koji su inače odgovarali svim stručnim zahtevima, često se javljalo kao presudna prepreka. A to je ujedno i gene-

ralna primedba jugoslovenskom školstvu i prosvetnoj politici koja dozvoljava da se kao kandidati za stručnu, predavačku misiju na vodećim američkim univerzitetima što dakle, podrazumeva i prethodno stečena

skog kontinuiteta — karakterističnu opet za nerazvijene sredine u Jugoslaviji. Naime, više nego obično kod njih se događalo da su kandidati ili prestari ili premladi za dobijanje stipendije. A i to je opet, po mišljenju našeg sagovornika, samo odraz opšteg diskontinuiteta u gotovo svim oblastima društvenog života koji je u ovom slučaju samo nešto više vidljiv.

U poslednje vreme, međutim, kao da smo počeli da shvatamo da se pitanje razvijenosti ili nerazvijenosti, zapravo, prelama preko osnovnog kriterijuma razvijenosti — a to je znanje. I da svi drugi, takozvani prirodni resursi gube razvojnu trku sa znanjem. Tim više indikativno je, ali i ilustrativno, da se kao stručna i profesionalna baza gotovo najvećeg broja stipendista iz Slovenije i Hrvatske javljaju dva instituta — „Jožef Štefan” u Ljubljani i „Ruder Bošković” u Zagrebu.

Sa beogradske strane, međutim, skoro najplodnijim rasadnikom stipendista (a u odnosu na broj zaposlenih apsolutno najplodnijim, pokazao se u ovih četvrt veka Fakultet političkih nauka. Nešto iza njega, ali opet par kopalja ispred „Vinče”, „Pupina” i sličnih, nalaze se Pravni i Ekonomski fakultet. Događa se čak i da, suprotno pravilima, kandidat tri, ili čak četiri školske godine za redom odlazi u Ameriku, na isti univerzitet i verovatno istim poslom. Kuriozitet su, rekli bismo, ipak fulbrajtovci koji se jednom ili dvaput pojave kao kandidati FPN-a, a odmah sledeće godine i kao kandidati Predsedništva SKJ. Ili obrnuto. Veću pažnju, međutim, zaslužuju one malobrojne radne organizacije poput „Energoinvesta”, „Energoin-

put”, „Energoinvesta”, „Energoin-

ANALIZE

Prevladavaju bilateralne odrednice

Privredna saradnja Jugoslavije sa zemljama Magreba ne može se nikako unificirano posmatrati. Pogotovu ne poslednjih godina, jer su mene u bilateralnim odnosima, sa izuzetkom Tunisa, bile vrlo velike. Najdramatičnije promene su zabeležene u saradnji sa Alžirom gde je, primerice, ukupna razmena u zadnjih pet godina opala za 3,5 puta — sa 370 miliona dolara u 1985. na svega 109,5 miliona dolara u prošloj godini. Iza ove brojke, u stvari, prevashodno se krije pad našeg uvoza iz Alžira koji se u prethodnoj godini sveo na samo 8,9 miliona dolara. Razlog je lako odgonetnuti — potpuni izostanak kupovina alžirske nafte u zadnje tri godine. A pošto se radi o zemlji koja vodi računa o izbalansiranosti razmene sa inostranim partnerima, naš prošlogodišnji izvoz — vredan 100,6 miliona dolara, svakako može dobiti uspešnu ocenu. To važi i za ukupnu saradnju sa Alžirom jer je ova zemlja, posle Iraka, ostala najveći jugoslovenski partner u sferi investicionih radova. Očito je da je jugoslovensko-alžirska privredna saradnja, uprkos situaciji, zadržala neke bitne vrednosti koje svedoče o njenom kvalitetu. Ako su te vrednosti „preživjele” teška vremena na obe strane, kada su i Jugoslavija i Alžir imale neuporedivo veće finansijske teškoće nego danas, realno je očekivati da ekonomsko partnerstvo ima lepšu budućnost. Takva nadanja su dobila i konkretni fundament nedavnim zaključenjem ugovora slovenačkog „Petrola” o kupovini alžirskog gasa oročenog na 20 godina. Jer, godišnje će po tom osnovu vrednost kupovine iznositi od 50 do 60 miliona dolara, čime je garantovana stabilnost našeg uvoza iz Alžira. Sigurno je da će ovaj posao imati vrlo podsticajnu rolu na ukupnu jugoslovensko-alžirsku ekonomsku saradnju.

Za razliku od Alžira, jugoslovenska privredna saradnja sa Marokom bila je zadnjih godina pod direktnim uplivom politike, odnosno diplomatije. Naime, 1985. Maroko je, zbog priznavanja Saharske Arapske Republike od strane Jugoslavije, jednostrano prekinuo diplomatske odnose sa našom zemljom. U domenu klasične razmene taj potez nije imao dramatične konsekvence, ali su napravljene krupne štete povlačenjem naše privrede iz te zemlje u najbukvalnijem smislu. Radi se o tome da su sve naše organizacije koje su u Maroku imale svoje

projekta”, „Slovenijalesa”, „Gorenja”, „Plive”, „Alkaloida”, „Astiba”, „Ohisa”, „Iskre”, „Naftagasa”, „Podravke”, „Galenike” i još nekoliko njih čiji se radnici iz istraživačko-razvojnih sektora takođe nalaze na spisku dosadašnjih fulbrajtovaca. Korist od njihovog boravka u Americi utoliko je veća što mi, čini se, konačno

ulazimo u prvu fazu preorijentacije univerziteta na saradnju sa privredom, odnosno u fazu savladavanja prve i osnovne lekcije koju nam je gospodin Fulbrajt odrazio pre četvrt veka — da univerziteti nisu samo edukativne, nego i naučnoistraživačke institucije i institucije okrenute biznisu i saradnji s

biznisom. **Sladana Madžgalj**

predstavništvo, uključujući i predstavnički punkt Privredne komore Jugoslavije, jednostavno zatvorile i ugasile svoje jedinice. Sada, nakon što su prošle godine ponovo obnovljeni diplomatski odnosi, slika se izmenila samo u sferi čiste razmene. Recimo, ukupni obim lanjske trgovine između dve zemlje dostigao je 83 miliona dolara. Ali, zaokret je napravljen samo u našem uvozu koji je u odnosu na prethodnu godinu udvostručen — izneo je 66,2 miliona dolara. Nasuprot tome, izvoz je vredeo samo 16,9 miliona dolara i bio je za preko dva miliona dolara manji nego godinu ranije.

Vrlo je međutim simptomatično da naša preduzeća ne pokazuju interes da se vrate na marokansko tržište u vidu predstavničkih punktova, niti se pretržu u njegovoj obradi na druge načine. A ne treba zaboraviti da je Maroko godinama ipak bio solidan i stabilan jugoslovenski trgovinski partner. Takav odnos još se manje može opravdati ako se zna da su zvanični marokanski funkcioneri izrazili spremnost da jugoslovenskim preduzećima ponude više krupnijih investicionih poslova. Recimo, čak su dostavili i tendersku dokumentaciju za izgradnju brane DEZ i rekonstrukciju 500 kilometara regionalnih puteva.

Jugoslovenska saradnja sa Tunisom u ovom regionu je apsolutno najstabilnija iako, što je odraz realnosti, nije velikog obima. Istini za volju, i obim trgovine sa ovom zemljom krajem protekle decenije skoro da je prepolovljen u odnosu na početak osamdesetih godina. Ilustracije radi, lane je ukupna razmena vredela 27 miliona dolara, koliko i u prethodne dve godine, a početkom decenije premašivala je 40 miliona dolara. Ono što našu saradnju sa Tunisom čini stabilnom svakako je par dugoročnih poslova kooperacije koje realizuje „Iskra” i „Energoinvest”. Radi se o višegodišnjim ugovorima o zajedničkoj proizvodnji električnih brojlara i automobilskih svećica. Ohrabruje, takođe, podatak da je beogradska „Hidrotehnika”, nakon nekoliko godina, ponovo u ovoj zemlji dobila jedan krupan posao. Reč je o ugovoru potpisanom početkom ove godine za izgradnju brane „Senzan” a ukupna vrednost posla iznosi 44 miliona dolara.

N. Bašić



SENATOR VILIJEM FULBRAJT (1964. g.)